

partikularizma, ki ga teoretično obvladuje materinski Ideal-Jaza, prek real-socialističnega načina samoupravljanja z represivnim očetovskim nadjazom do materinskega nadjaza, ki ne prepoveduje, temveč zapoveduje uživanje (dogovor o pravilih igre med patološkimi Narcisi). Četrti možni način delovanja, očetovski Ideal-Jaza (očetovski Zakon), ki zaenkrat ostaja prazen, pa bi moral po Žižku pomeniti zgodovinski Novum v dosedanji subjektivnosti Slovencev.

Sklepni del knjige (Realno v ideologiji), obrisi psihoanalitične teorije ideologije, na dovolj poljuden način predstavi, lahko bi rekli, temelj Lacanove metafizike, to je pojem realnega, ki je podlaga (izvor) procesa simbolizacije, hkrati pa tudi že njegov produkt. Ta drugi pol realnosti je tu zato, da nam zakrije neznosno, travmatično realno, ki se sicer najavlja v sanjah. Po geslu »realnost je za tiste, ki ne prenesejo sanj« (travme, ki se v sanjah najavlja), je torej družbena realnost v nekem pomenu zgolj etični konstrukt, ki naj zakrije neko neznosno realno jedro. Samoupravljanje so sanje, ki združujejo nemogoče (vodilno vlogo leninske partije in avtonomijo »baze«), sanje birokracije, ki si hoče skoznje pridobiti izgubljeno »nedolžnost«, ne da bi zares izgubila oblast.

Ker sem prvo poglavje zaradi zanimivosti in širine, seveda na račun ostalih treh, predstavil nekoliko podrobneje in avtorjeva izvajanja, bogato popestrena z anekdotami, knjižnimi in filmskimi zgledi, kljub temu preveč poenostavil se moram opravičiti, saj bi tako poročilo o celotni knjigi zahtevalo preveč prostora. S teoretskega vidika se v kritiko zgoraj povedanega vsekakor ne moremo spuščati, a bi jo veljalo uveljaviti na tem mestu z vidika zgodovinopisja. Vendar nam delo že s svojim namenom, ki je predvsem teoretski, se pravi, da na ta način interpretira tudi teorijo samo, tega pravzaprav niti ne dopušča. Razen tega, da zvede celotni krščanski socializem na »krekovstvo«, prezre preobrazbo krščansko socialnega gibanja v krščansko socialistično, mu tistih nekaj zgodovinskih dejstev, ki jih uporablja, ne moremo očitati. Več ali manj celotni ideološki sklopi namreč slonijo na tistem, kar je v določenem času nedvomno prevladovalo, pa naj bo v kvantitativnem ali kvalitativnem smislu. Opozoriti velja, da slovensko zgodovinopisje trenutno ne kaže prevelikega zanimanja za danes ne več tako skromno delo na področju družboslovne teorije, ki bi bila tudi za slovensko zgodovino lahko še kako relevantna. Najbolj eklatanten primer za to bi lahko bilo prav pričujoče delo Slavoj Žižka, ki je po oznaki recenzenta (dr. Marko Kerševan) »najprodornejše teoretsko pero na Slovenskem v zadnjem desetletju«.

Ervin Dolenc

Nikola Milošević: *Marksizam i jezuitizam*, Beograd 1986, 192 str.

Knjiga ni prikaz nekega problema, temveč jo sestavlja pet polemičnih člankov profesorja za teorijo književnosti na Filološki fakulteti v Beogradu Nikole Miloševića, ki so nastali v letih 1982—1984. Delo je izdano kot prvi zvezek zbirke »Prolaz«.

Knjiga je zanimiva iz dveh zornih kotov. Prvi nam kaže odnos nekaterih zgodovinskih osebnosti do moralnih načel, ki ga avtor dobro pozna. Drugi pa nam pojasni, na kakšni ravni je danes pri nas diskusija v sredstvih javnega

obveščanja. Iz tega zornega kota je zanimiv že vzrok, ki je privedel do publikacije tega dela. Zaradi Miloševićeve izjave o Leninu, ki ni v skladu z običajnimi pogledi o delu tega človeka pri nas, so avtorja izjave napadli znani politični delavci. Ta se je v začetku branil z odgovori v zagrebški reviji *Oko*, kjer so ga tudi začeli napadati. Tam sta bila objavljena prva dva članka iz te knjige, medtem ko tretjega ta revija — kljub nadaljnjim napadom na Miloševića — ni hotela objaviti. Publiciran je bil v časopisu *Književne novine*, zaradi česar je bila redakcija tega lista »smenjena na način koji bi se teško mogao nazvati legalnim« (str. 10). Četrti članek se v tej knjigi pojavlja prvič, peti pa je bil napisan za objavo v listu *Savremenik*, vendar tista številka ni prišla med bralce. Zato se je Milošević odločil, da bo svoje članke (beri: obrambo) izdal v samostojni knjigi.

Za boljše razumevanje se med članki kot rdeča nit vlečejo pripisi Zdenke Aćin, ki je pojasnila vsebino tekstov, ki so bili napisani kot napad na Miloševića in na katere pisec odgovarja. To je vsekakor modra poteza izdajateljev, saj bi bila knjiga brez veznih misli Zdenke Aćin mnogo siromašnejša ali pa povsem nerazumljiva.

Delo govori o moralni plati borbe za oblast. Pri tem avtor išče razlike v različnih družbenih sistemih, ki privedejo do klasične delitve: cilj opravičuje sredstvo ali cilj določa sredstvo. Ker je pri socialistični revoluciji cilj bolj humana družba, morajo biti tudi sredstva taka. V izjavi, ki je bila povod za napade nanj, se je Milošević postavil nasproti trditvi, da so moralna vprašanja v prelomnih trenutkih zgodovine v drugem planu, dodal je podatek, da je Stalin z Leninovo privolitvijo leta 1907 izvršil napad, da bi se dokopal do denarne pošiljke, pri čemer je na ulici padlo več nedolžnih ljudi. Sledile so kritika na račun Miloševića, največ s strani Davorja Kačarja, člana uredniškega odbora *Oka*, ki so se mu pridružili še drugi. Miloševiću so očitali Paveličevo miselnost, desničarske odklone, malomeščanski moralizem in podobno. Pisec te knjige jim je odgovarjal s članki, v katerih je najprej kritiziral tekste nasprotnikov ter nato pojasnil svoje teze.

Prvi članek nosi naslov *Sergej Nječajev — hic et nunc* (str. 13—23). Milošević v njem trdi, da je Marx ekspropriacijo razumel drugače kot Lenin, ki je bil glavni teoretik bojevnikov, tj. borbenih oddelkov, ki so z ropi polnili partijsko blagajno. Od tod tudi naslov članka (*Sergej Nečajev* je bil Bakuninov učenec, ki je prvi prišel na idejo, da bi partijsko blagajno napolnili z ropanjem bank). Ko pa se je Lenin zavedel demoralizacije, ki jo tak način borbe širi med ljudmi, je bil Stalin — kot realizator Leninove koncepcije borbenih odredov — že premočan, da bi ga lahko odstranili iz vrhnje garniture boljševiške partije. V članku *Denuncijant sa maskom znanstvenika* (str. 27—40) se je Milošević zadržal bolj pri kritiki Kačarjevih tez in ni prinesel novosti. Na naslednje Kačarjevo pismo je Milošević odgovoril s člankom *Treći Rim u poeziji i prozi* (str. 43—61), ki v *Oku* ni dočakal objave in je bil objavljen v listu *Književne novine*. V tem tekstu Milošević označuje Kačarja in njegovega somišljenika Milana Nikolića kot človeka, ki korakata po Stalinovi poti, ki na kulturnem področju v obliki slovanofilstva podžiga velikoruske ideje. Stalina je poleg Hitlerja označil za največjega zločinca tega stoletja.

Knjiga nosi naslov po četrtem članku »Marksizam i jezuitizam« (str. 63—98). V njem pisec odgovarja Fuadu Muhiću, ki je Miloševića ocenil za malomeščanskega moralista. Zameril mu je predvsem to, da ni upošteval zahtev časa, saj je Lenin med enim in drugim zlom izbral manjšega. Milošević mu odgovarja, da po tej logiki ne bi bilo razlike med makijevalisti, nacisti, jezuiti in komunisti, ker so bili vsi mnenja, da je dobro vsako sredstvo, ki vodi k ostvaritvi višjih ciljev. Zato skuša pisec z analizo programov in dela ideologov le-te razdeliti na »aksiologe« (cilj opravičuje sredstvo) in »prakseologe« (cilj določa sredstvo). V drugo skupino je nedvoumno uvrstil Kanta, bližja pa sta ji tudi Hegel in Machiavelli. Geslo »cilj opravičuje sredstvo« je Milošević pripisal Loyoli, ki ga je tudi dosledno izvajal. Blizu temu geslu je bil tudi Lenin: »Nemojte se plašiti ovih eksperimentalnih napada. Oni se, naravno, mogu izroditi u krajnosti, ali to je nevolja sutrašnjega dana« (str. 93).

Zadnji, hkrati najobsežnejši članek, nosi naslov Zapis o državi božjoj (str. 101—185). Avtor nas najprej seznanja z odnosom jezuitov do Indijancev v jezuitski državi Paragvaj ter te odnose primerja z vizijo raznih mislecev o bodoči brezrazredni komunistični družbi. Podoben način kot so ga za prihod na oblast uporabili jezuiti, so imeli v mislih Tkačev, Bakunin in Blanqui. Na nasprotni strani pa sta stala Marx in Engels. Za Lenina pisec pravi, da je soroden jezuitom v ideji, da spremembo lahko izvede dobro organizirana manjšina, množice pa so le objekt. Za razliko od jezuitov pa Lenin ni odobral uporabe sile po priходу na oblast, kakor je to počel njegov naslednik Stalin.

Lenin je v tej knjigi prikazan drugače kot v večini knjig, ki se nahajajo na naših knjižnih policah. Milošević kot izrazit nasprotnik črno-belega slikanja je opisal tudi napake tega misleca. Tej temi je posvečen večji del knjige, saj se je ravno zaradi nje Milošević moral braniti. Kljub temu pisec ne pozabi omeniti Lenina kot velikega človeka, ki je točno ocenil, kdaj je situacija ugodna za prevrat in priložnosti ni izpustil iz rok.

Nikola Milošević se je v tem delu prikazal kot odličen poznavalec in kritik negativnih tendenc v boju za oblast. Pri tem se ni zadrževal na deklarativnih izjavah ideologov, čeprav je tudi te natanko analiziral. Pomembnejši vidik je zanj način izvajanja programa. Citati kažejo, da je svoj odnos do te problematike gradil na izvornih delih Loyole, Machiavellija, Hegla, Kanta, Lenina, Stalina, Trockega, Hitlerja in drugih ter se ni zadrževal le pri marksističnih mislecih, kar je očital svojim sobesednikom v diskusiji.

Včasih gre v kritiki svojih sobesednikov predaleč. Na str. 34 in 56 primerja delovanje jezuitskega reda in Rdečih brigad, ki jih omenja kot sodobne naslednike jezuitov. Na nekem drugem mestu pa pobija sogovornikovo primerjavo med Pariško komuno in bojeviki, češ da so bili bojeviki ilegalna organizacija, medtem ko je Pariška komuna na sicer res omejenem področju prevzela oblast. Enak zadržek — ki je prišel izpod Miloševićevega peresa — lahko izrečemo za prejšnjo piščevo trditev: jezuiti so bili uradno priznan red, Rdeče brigade pa so ilegalna organizacija.

Ob koncu naj dodam še nekaj podatkov o tem, na kakšen način je potekala polemika med Miloševićem in nasprotniki. Pri tem je bralec te knjige omejen le na Miloševićevo stran, ki jo podobno ocenjuje tudi Zdenka Aćin. Milošević je Kačarju zapisal, da izrablja položaj člana uredniškega odbora lista *Oko* in

pomaga širiti gonjo proti njemu. Glede na podobne obtožbe treh ljudi, ki so se (tudi slučajno?) podpisali s kraticami, se Milošević sprašuje, če ti ljudje sploh obstojajo. Že samo dejstvo, da pri polemiki uredništvo nekega časopisa ne objavi polnega naslova pisca, kaže na raven polemike.

Tudi izrazi, s katerimi so se obmetavali diskutanti, niso bili na akademski ravni. O Miloševiću so nasprotniki pisali kot o vodji nove desnice, epigonu in plagiatorju Pavelića, trockistu ... itd. Tudi Milošević jim ni ostal dolžan. Kačarja je imenoval »naučni radnik sa četrnaestodnevni naučnim stažem« (str. 27), »beznadežni i potpuni ignorant« (str. 29), skupaj z Nikolićem pa »dvojica notornih amatera« (str. 63), »neandertalski prethodnici« (str. 66) in podobno. Le o Muhiću pravi, da dela kot profesionallec, pa čeprav je »svoju predstavu o Lenjinu preuzeo ... po svoj prilici iz neke slikanice za komsomolce mlađeg uzrasta« (str. 87).

Razlika med Miloševićem in Kačarjem je drugje. Avtor knjige gradi svoje teze dosledno na argumentih ter strokovno analizira teoretično in praktično delo ideologov različnih družbenih sistemov, Kačar pa — po Miloševiću in Aćinovi — ne pozna drugega kot nekaj splošnih fraz in nekaj deset strani Lenina. Diskusija je iz Miloševićeve strani, kljub nekaterim nekorektnim izjavam, na visoki znanstveni ravni, a žal to ni dovolj. Za dobro polemiko morata biti vsaj dva, ki oba nastopata z močjo argumentov.

Aleš Gabrič

Matjaž Klemenčič: *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji: naseljevanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne*. Založba Obzorja Maribor 1987, 326 str.

Knjigo, ki jo predstavljam, je napisal mladi slovenski zgodovinar dr. Matjaž Klemenčič. Temo, ki je vsebina te knjige, je 1983. leta obranil kot doktorsko disertacijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Najprej moram reči, da je ta knjiga sad avtorjevega prizadevnega ukvarjanja z zgodovino naselitve in političnega življenja ameriških Slovencev (in deloma tudi drugih narodov) v Združenih državah Amerike. Avtorjevo zanimanje za ameriške Slovence je torej mnogo širše, kot pa je tema njegove knjige, saj je sodeloval na več znanstvenih posvetovanjih doma in v tujini s problematiko slovenskih izseljencev v ZDA. Njegov interes za širše in poglobljeno izredno empirično raziskovanje, se izraža tudi v širšem iskanju zgodovinskih in drugih virov, še zlasti tistih, ki so v raznih krajih Združenih držav Amerike, in v uporabi literature. To bo bralec zlahka ugotovil že kmalu, ko bo prebral avtorjev pregledni oris virov in literature v začetku knjige (str. 11—28).

Širše piščevo zanimanje za zgodovino ameriških Slovencev se izraža tudi v tem, da se niti v disertaciji niti v knjigi ni omejil na drugo svetovno vojno, kot bi lahko pričakovali glede na glavni naslov knjige Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji. To je sicer osrednji in najobsežnejši, vendar šele tretji del knjige. Od skupno treh delov knjige sta namreč prva dva posvečena problematiki Slovencev v ZDA pred drugo svetovno vojno.